

925. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 2, 3.

Litteratur: Sven B. F. Jansson, En i Uppsala domkyrka nyfunnen runsten (i: Runer og rids, Festskrift til Lis Jacobsen, 1952, s. 7 f.).

Runstenen ligger, med den ristade sidan uppåt, under muren mellan det De Geerska och det Oxenstiernska gravkoret. Stenens nedre vänstra del befinner sig under det De Geerska korets västra pelare och tjänstgör alltså, i likhet med U 922, 923 och 924, som underlag åt en pelare. Den största delen av U 925 ligger emellertid som grundsten under muren. Stenen, som ligger i nivå med det gamla golvet i kyrkan, avtäcktes under hösten 1951, men är nu åter dold under pelarsockeln, muren och det nya golvet.

I motsats till de andra runstenarna i domkyrkan finnas inga äldre uppgifter om U 925. Hur denna sten uppdagades, framgår av Sven B. F. Janssons redogörelse: »Det var under mitt letande efter de tidigare kända runstenarna, som jag av en lycklig slump också påträffade en hittills okänd runsten. Sedan det på 1700-talet(?) inlagda kalkstensgolvet hade avlägsnats, såg jag på den sten, som ligger som stödjesten under pelaren mellan det De Geerska och det Oxenstiernska gravkoret några nötta linjer, som visade sig utgöra ett litet ormhuvud i runstensstil. Sedan den synliga delen av stenen hade rengjorts, framträdde längre åt höger en slinga med ett par runor. Det övriga av stenen var dolt under pelaren och av kyrkmuren. Nu kunde jag ju icke av det obetydliga stycke som var synligt ana mig till, om jag hade funnit en hel runsten eller endast ett fragment, men eftersom de tre närmaste pelarna åt öster hade stora och vackra runstenar som stöd under socklarna [U 922, 923 och 924], föreföll det mig troligt, att också den fjärde pelaren kunde ha fått ett så monumentalt fotabjäll. Arbetet med att bryta upp muren sattes i gång i slutet av september 1951, och därmed börjades ett företag, som skulle visa sig utomordentligt besvärligt och tidsödande. De tekniska experterna tilläto icke några maskinborrar eller andra hjälpmedel, utan den stenhårda muren måste centimeter för centimeter slås bort för hand. Det skulle bli många hårda centimetrar innan stenens kanter nåddes, ty stenens höjd visade sig vara 225 cm och dess bredd 170 cm. Därtill kom, att stenen med hänsyn till att sprickor kunde uppstå i murverket icke fick friläggas i ett sammanhang utan i etapper. Man måste göra smärre schakt i muren, vilka, sedan ristningsytan hade rengjorts, undersökts, uppmålats och fotograferats, omedelbart murades igen, varefter ett nytt ingrepp på ett annat ställe gjordes. De största svårigheterna vållade pelarsockeln, som dolde ett parti av ristningsytans nedre vänstra del. Den väldiga pelarens gamla sockel måste med yttersta försiktighet klyvas och sedan åter hopsättas. Jag kan lugnt säga, att denna runsten har förorsakat mer besvär än någon annan under de 20 år som jag har arbetat med runstenar, trots att läsningen ingenstädes beredde mig någon svårighet. Arbetet avslutades den 5 november 1951.»¹

Gråröd, finkornig granit. Höjd 2,25 m., bredd (nedtill) 1,70 m. Stenens tjocklek är omkring 40 cm. Ristningen är ojämnt huggen, ofta grunt. Talrika felhuggningar, när det gäller ornamentslinjerna, kunna konstateras. Stenens nedersta del är sliten. Denna del har tydligen en gång legat synlig och trampats av kyrkobesökarna. Stenens rotända är endast 39 cm, varför det är sannolikt, att ett stycke av den oristade roten har slagits av, då man lade in stenen som stöd för muren och pelaren. En så stor sten skulle nämligen knappast ha kunnat stå på en så kort rotända.

¹ S. B. F. Jansson, a. a. s. 7 f.

Fig. 10. U 925. Uppsala domkyrka. Från undersökningen av runinskriften.

Inskrift:

ihulbiarn uk alfnthan uk þelfi litu risa stin at kak sun sin uk faður sin
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 uar taupr i suþr kagr
 60 65 70 75

Igulbjörn ok Halvdan ok Þialfi letu ræisa stein at kak, sun sinn ok faður sinn. Var dauðr i suðr kagr.

»Igulbjörn och Halvdan och Tjälve läto resa stenen efter kak, sin son och sin fader. Var död i söder kagr.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med skiljetecken. I 3 u är bistavens övre del ej skönjbar i den kraftiga naturliga fördjupning, som här finnes. Runföljden 12—19 alfnthan är fullt säker. Mellan 21 k och sk före 22 þ finnes ingen runa. I 22 þ utgår bst upptill från huvudstavens topp och träffar nedtill ramlinjen ett stycke från hst. Alla inskriftens övriga þ-runor (54, 66 och 71) ha snarlik form. 23 e är tydligt stunget. 28 i är ej stunget, ej heller 32, 37 i. Runföljden 40—44, som finnes i stenens övre kant, ovanför korset, står på ett ojämnt parti av ristningsytan. 41 k och 43 k äro ej stungna. Sk före 60 u består av ett kort, vågrätt streck. Avståndet mellan sk efter 67 r och runan 68 i är 42 cm. På detta stycke finnes i slingan ingen ristning. Sk saknas efter 68 i. 73 k och 75 k äro ej stungna.

Inskriften är ganska otympligt formulerad. Den är rest efter kagr av hans far och söner. Det är säkerligen faderns namn vi möta i inskriftens första ord; kagr är alltså Igulbjörns son, och Halvdan och Tjälve äro kaks söner.

Alla de här förekommande namnen finnas belagda på uppländska runstenar. Faderns namn *Igulbjörn* har hittills varit känt från nio av landskapets runstenar; den nyfunna ger alltså det tionde belägget på mansnamnet. (Jfr ovan U 922.) Utanför Uppland äro beläggen sparsamma; se Sö 2, 141 och 229. Av intresse är att samma namn förekommer på U 922, som ligger under

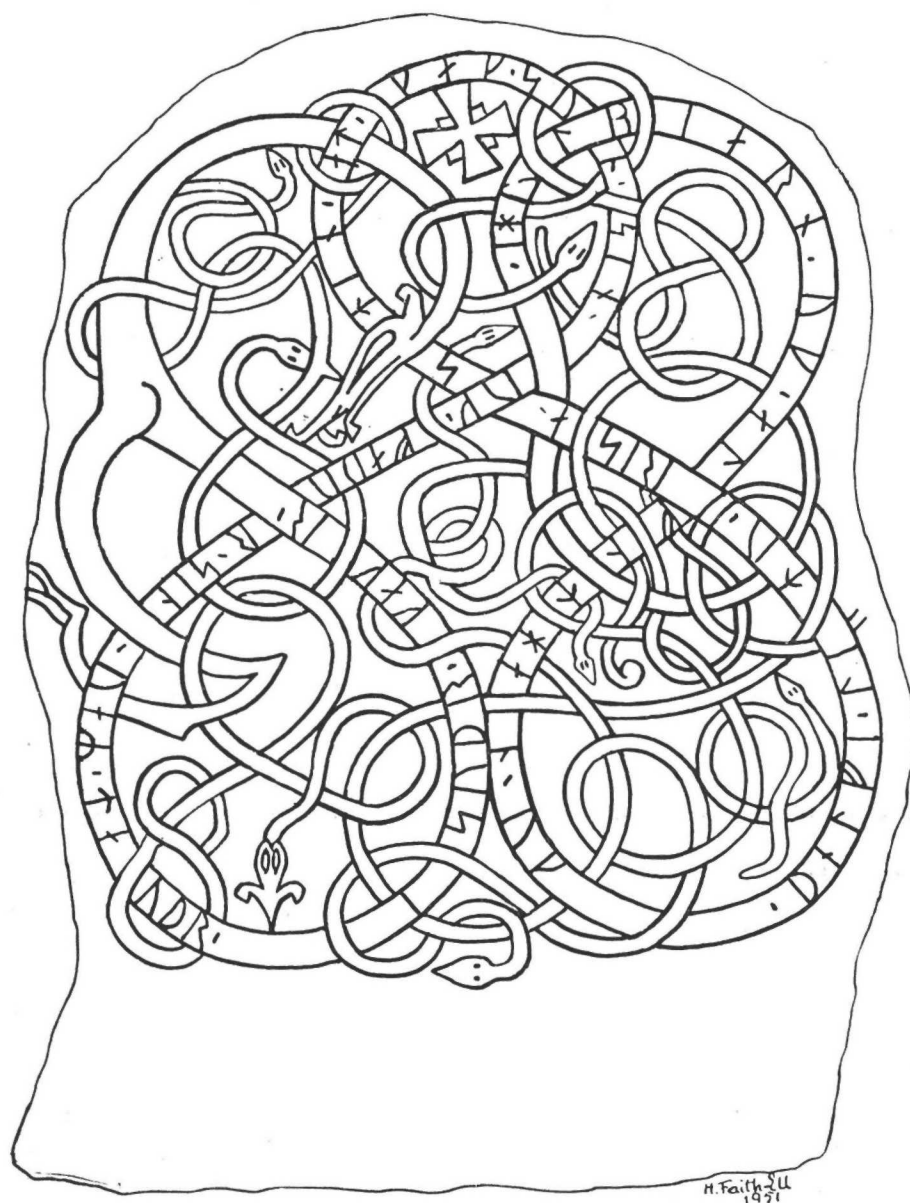

Fig. 11. U 925. Uppsala domkyrka. Teckning efter detaljfotografier (se Pl. 2, 3) av H. Faith-ELL.

den södra pelaren vid Gustavianska gravkoret. Det är icke helt uteslutet, att den nyfunna stens *Igulbiorn* avser samma person.

Runföljden 12—19 **alfnthan** återger givetvis det likaledes vanliga mansnamnet *Halfdan*. Sammanlagt finnes i det svenska runinskriftsmaterialet icke mindre än ett 30-tal belägg, varav över 20 finnas inom Uppland. Från Södermanland äro numera sex exempel kända.¹ Skrivningen **alfnthan** i den nyfunna inskriften är påfallande och utan fullständig motsvarighet i runinskrifterna. En snarlik skrivning möter dock på runstenen vid Vassunda prästgård (U 462): **alfntan**. Det överraskande *n*-inskottet finner man också på U 229 Gällsta, Vallentuna socken: **halfntan**. Båda dessa stenar (U 229 och 462) är signerade av Öpir. Bortfall av uddljudande *h* är ju en

¹ Se Sven B. F. Jansson, *Sörmländska runstensfynd* (i: *Fornvännen* 1948), s. 295.

välkänd företeelse i dessa trakter av Uppland; hos Öpir finner man det påfallande ofta, liksom tillägg av *h* i samma ställning. På U 923 skriver han bl. a. . . **sum · for · til · girkha · hut** . . . Skrivningen **girkha** med sitt *h* efter explosivan kan betraktas som en parallell till skrivningen **alfnthan**. Dessa skrivningar (**alfnthan**, **girkha**) återge sannolikt ett aspirerat uttal av *d* och *k*¹. Jfr t. ex. **gnubha** (*Gnūpa*) Sö 33.

Den andre sonens namn, här tecknat **pelfi**, har hittills varit känt från femton svenska runinskrifter. Det skrives eljest så gott som genomgående med diftong, **pialfi**. Den nyfunna inskriften ger oss det tionde uppländska belägget på detta namn.

Runstenen är rest efter en man, vars namn skrives **kakr**. Hur detta skall uppfattas är högst ovisst. Runformen är mångtydig, och de belägg som hittills finnas ge ingen säker ledning: U 137 **afftir kak**, U 828 **kakr**, B 483, L 173 Skuttunge kyrka (försvunnen): **at · kak**, Sö 314 **at · kakr** (!), Ög 135 **eftir kak**.

Vi ha sålunda nu fem säkra belägg på namnet, fyra uppländska och ett östgötskt. Det sörmländska exemplet måste ju betraktas som något osäkert, även om det ingalunda är enastående, att en ristare genom tanklöshet råkar sätta ett personnamn i nominativ efter prepositionen. Se vidare om namnet S. B. F. Jansson, a. a. s. 14, där bl. a. transkriberingen *Kakr* föreslås med stöd av fsv. *Kakir*² Vendels sn, Uppl., i markgäldslängd från 1312 (SD 3, s. 88).

Inskriften slutar med den kortfattade uppgiften, att **kakr var dauðr i suðr**. På den av Öpir signerade runhällen vid Norby, Bondkyrka sn (U 898) omtalas på samma korthuggna sätt en man, som **uar · trebin · hustr** (*var drepinn austr*). Adverben *austr* och *vestr* äro som bekant vanliga i svenska runinskrifter, och *austarla* och *vestarla* finnas flerstädes belagda. *Sunnarla* är också styrkt ett par gånger, t. ex. på Sö 179. Däremot finnes uttrycket *i suðr* eljest aldrig belagt i våra runinskrifter, vilket onekligen är anmärkningsvärt. Det originella uttrycket åsyftar väl snarast Grekland, det land som oftast nämnes på svenska runstenar. Anledningen till den vaga formuleringen kan vara, att man icke har erhållit någon tillförlitlig uppgift om platsen för hans död.

Den nyfunna inskriften har formuleringen **var dauðr** i stället för den vida vanligare **varð dauðr**. På den av Öpir signerade Sjunga-ristningen (U 687) möter samma uttryckssätt: **uar · tauþr · i hulmkarpi**.

U 925 visar i huggningsteknik, runformer, i skiljetecknens bruk och i skrivningar slående överensstämmelser med Öpirs ristningar. Även den något överlastade men skickligt genomförda ornamentiken är helt i hans stil. Det välkända mönstret har med god beräkning anpassats efter stenens form. Man kan, trots att ristningen icke är signerad, attribuera den till Öpir.

Var den nyfunna runstenen ursprungligen har varit rest, kan tyvärr icke fastställas.

926. Uppsala, Domkyrkan.

Litteratur: B 421, L 104, J. Bureus, F a 6 s. 52, 53, 56 n:r 55 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 414, F a 1 s. 93; J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 203; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 43 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 27, 2, s. 175, 641; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 105.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 211 A); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. s. 44 och B 421.

Runstenen fanns enligt Bureus »I Domkyrkione vidh Södhre altaret» (F a 6), »Vnder Södra altartaflan» (F a 5), »Upsala domkyrkio, under lilla altartaflan fram wid Choret Sunnan till» (F f 6).

¹ Man kan givetvis invända, att felristningen **h** i stället för ett **a** eller **n** är vanlig i runinskrifter. I de flesta fall bör felet förklaras som en rättelse: ristaren har ansatt bistaven oriktigt, och när han då skulle rätta ett **n** till **a** (eller ett **a** till ett **n**), har en **h**-runa blivit resultatet. Man skulle alltså kunna tänka sig, att ristaren här först har huggit **alfn**, därefter rättat till **alfn** och sedan bestämt sig för att rista den riktiga **a**-runan efteråt, varigenom **alfn** har kommit till. En sådan förklaring är möjlig men icke trolig.

² I *Kakir* är *i* svarabhaktivokal.